

Rozjímání nad sutinami

V závěru druhé světové války se bojové akce rozšířily i na území našeho hlavního města. Po jejich utichnutí se do ulic Prahy vydal fotograf Josef Sudek, aby tuto spoušť zaznamenal. Jeho dosud neznámou topografii pražských sutin z roku 1945 vystavuje Galerie hlavního města Prahy v Domě fotografie.

Důležitým tématem z historie Prahy nás v povelikonoční době může provést biblický příběh o cestě do Emauz, který nabízí další vrstvu možného čtení jednoho Sudkova neznámého souboru fotografií. Jistě by bylo zajímavé vědět, jestli Sudek příběh o putování apoštolů v doprovodu nerozpoznaného vzkříšeného Krista znal. Apoštolové dosáhli osvícení až v Emauzech. A právě v těch pražských nafotil Josef Sudek silný soubor, který nám nabízí zamyšlení nad uzdravováním města Prahy i jejích obyvatel z válečného šoku.

Dnes jsme zhýčkaní praxí zprostředkování zásadních událostí prostřednictvím obrazů. Josef Sudek nám ve svém archivu překvapivě zanechal takovéto svědectví, v jeho díle dosud přehlížené. Nález souboru celkem 367 identifikovaných negativů umožnila především metoda plošné digitalizace, která právě probíhá v Sudkově archivu ve Fototéce Ústavu dějin umění AV ČR. Pohotová přítomnost virtuálních kopií, možnost jejich nekonečného prohlížení, třídění do složek dle míst či témat anebo zoomování nám ukazuje snímky ve světle, v jakém je Sudek nikdy neměl šanci prozkoumat. Možná právě proto ležela většina tohoto těsně poválečného souboru nevyužita. Patří k němu jen několik desítek pozitivních kopií, rozptýlených v různých sbírkách fotografie.

Snímky zachycují následky válečných akcí v Praze, především zmýleného bombardování spojeneckými vojsky 14. února a Pražského povstání z května 1945. Lze je číst jednoduše historicky nebo místopisně, ale také třeba úzce ve vztahu k samotnému Sudkovi, který v Praze žil, a navíc ji často a rád fotil. Jeho snímky nevyhnutelně za-

hrnují občanský postoj. Nelze nevidět také kontext jeho soudobého volného díla z období protektorátu, kdy se jako fotograf paradoxně ocitl na svém profesionálním vrcholu: introspektivně se začal obracet do prostoru svého ateliéru, fotil jeho okno či zahrádku a i formátově přešel na intimnější kontakt.

Válečné zakázky fotografů se za okupace často pohybovaly v nekonfliktní sféře místopisných témat. Sudek se tehdy věnoval především objektům katedrály sv. Víta a Pražského hradu (i když plánované knihy mu ne vždy vycházely). Tento vlastenecký námět neprovokoval, navíc odpovídal tehdejší situaci latentního ohrožení krajiny i památek. Sudkovi zároveň alespoň podle zaznamenaných rozhovorů vyhovovalo zavírat se v luxusní architektonické schránce sv. Víta, kde navíc poslouchal varhanní hudbu. Na Hradě se právě v tomto období seznámil se svým „kouzelníkem“ Ottou Rothmayerem.

Když pak 9. května 1945 nakonec utichlo Pražské povstání a s ním i válka, Sudek se vydal do centra Prahy, kde rozkládal svůj rozměrný fotoaparát v kouřících sutinách – alespoň podle vybledlé vzpomínky jeho tehdejšího asistenta Vladimíra Fuky. Zkoumané negativy sice žádné kouřící trosky neukazují, na mnoha snímcích z historického centra Prahy, hlavně Staroměstského náměstí, však zachycují zkáze přihlížející Pražany. Dnes již není možné definitivně rozhodnout, zda tato téměř reportážní (a tím v Sudkově díle výjimečná) skupina snímků vznikala pouze z nedostatku vyprázdněných ulic Prahy. Zdá se ale, že tomu bylo naopak, že Sudka postavy fascinovaných, ztišených spoluobčanů či vůbec jejich volný pohyb centrem opravdu zaujaly.

Soubor obsahuje kolem sedmdesáti lokací či budov, poničených následkem války. Tato topografická systematičnost byla nejspíše daná zakázkou, která přišla od nakladatele pragensí Václava Poláčka, někdejšího ředitele Družstevní práce. Vznikl tak kalendář na následující rok s 53 celostránkovými snímky napříč zdevastovanou Prahou a s úvodním textem Zdeňka Wirtha. Tisk kalendáře formátu A5 se nevydařil a dnes jej zná jen málokdo. Podle Poláčka nebyly dostupné materiály ani tiskárny, a přednost navíc měly velké státní zakázky. Většina exemplářů zřejmě zanikla – na trhu je dnes tento chatrný tisk nedostupný a vlastní jej jenom hrstka knihoven. Se slavnějším Sudkovým kalendářem Družstevní práce na rok 1933 se výslednou podobou nedá srovnat.

V celém souboru Prahy z roku 1945 mají u Sudka výjimečné postavení právě Emauzy, které byly zasaženy náletem v únorovou popeleční středu. Klášter je motivem téměř poloviny snímků souboru a ojedinělá je i forma fotografií – jsou detailní, subjektivní, lyrické. Fotograf se zde očividně nechal zlákat atmosférou ruiny sakrálního prostoru a zastavil se. Vyhledával světelné efekty slunečních paprsků, blízké těm ze svatého Víta 20. let, tedy dávno vyšlé z módy. Kontemplativní, osobní charakter těchto snímků je nepochybný. Přesah jejich sdělení – odchýlení se od dokumentu historické události k autorskému vyjádření – je zřejmý. Byly jistě formou meditace, vyrovnávání se s útrapami války i světlem nové naděje. O tom, že tyto snímky měly pro Sudka silný osobní význam, svědčí i fakt, že je ještě v 70. letech rozdával svým přátelům. ■■

JOSEF SUDEK, EMAUZY – RUINY KLÁŠTERNÍHO CHRÁMU PO NÁLETU 14. ÚNORA 1945, pohled k jihovýchodu, 1945, digitální fotografie negativu a jeho do pozitivu digitálně upravená varianta, Ústav dějin umění AV ČR, inv. č. S12574N. © Dědicové Josefa Sudka.